

СЛУЖБА И КАНОН СВ НИКОЛИ НОВОМЕ СОФИЈСКОМЕ.

1901. год. руски научењак П. А. Сирку издао је свој велики рад: Очерки изъ историји литературныхъ сношеній болгаръ и сербовъ въ XIV—XVII вѣкахъ¹⁾. У прилогу додао је службу св. Николи Новоме, Житије овога свеца и Похвалу софијским мученицима. Ова дела наштампао је по једноме рукопису XVI века, који је припадао библиотеци софијске саборне цркве „Свети Краљ“²⁾.

Из њих нас сада занима Служба, која се у рукопису по чиње речима: *Мѣа манѣ сі етго мѣнка никѣлы нѣкаго, ѡцѣ вѣлитъ прѣстатель кѣкаѣтъ едѣнѣе † на вечерны кѣжѣны мѣжъ ѡ, ѣ. ѡ. Етѣры нѣкомоу мѣѣнникоу*³⁾.

Тај мученик родио сѣ почетком XVI века у Јанини у Албанији. Будући да је био добар обућар, отишао је у печалбу прво у Софију, где се оженио и изродио је и децу, па затим у Влашку, где су га приморали да постане војник. Вративши се у Софију, Никола је био 17 маја 1555. год. умучен од Турака пошто није хтео да напусти православну веру. У Софији одмах су га канонизирали, одредили 17. мај као дан његове прославе и саставили у част новог свеца службу са каноном, житије и нарочиту похвалу.

Житије написао је неки Матија (Матѣи), који назива себе „дијаком“, „граматиком“ и великим „ламбадаријем“ велике со-

¹⁾ Сборникъ Отд. рус. яз. и слов. Имп. Академіи Наукъ, т. 71. књ. 2.

²⁾ Јб. I.

³⁾ Јб.. 1.

фијске цркве¹⁾. Похвалу саставио је непознати нам по имену урођеник града Софије²⁾. Сирку налази, али свакако погрешно, да је ово дело, што се тиче стила и концепције, слично са службом св. Николи, те с тога држи, да су Служба и Похвала међусобно везане³⁾. Он не узима на себе да реши, које је дело постало раније и послужило другоме за узор⁴⁾, али ипак на основу ове сличности закључава, да је канон, дакле и Служба, свецу састављен такође од урођеника Софије⁵⁾, и то на заповест софијскога митрополита Јакова⁴⁾. За автора тога дела Сирку држи час горе поменутога Матију⁶⁾, час неке софијске научењаке⁶⁾.

Да је Служба састављена пре Похвале, даје се закључити из тога, што је писана руком Матије⁷⁾, који је том службом завршио своје Житије⁸⁾, састављено свакако скоро после догађаја⁹⁾, међутим Похвала је унесена у исти рукопис већ после тих дела и писана другом доцнијом руком¹⁰⁾. Према томе може се претпостављати, да је Служба постала пре Житија или од прилике истовремено са њим, а Похвала се појавила после њих по угледу на ова два дела.

Претпоставка, да је Матија био автор и Службе, нема под собом никаква ослоња. Оба дела јако се разликују. Житије, као и Похвала, написано је тешким, завијеним, готово несхватљивим језиком, међутим Служба има стил доста течан, лак и јасан. Житије кипти од грешака у употреби падежних облика, међутим Служба, премда је преписана од истог Матије, готово их нема.

¹⁾ Јб., 27; CCLXVI; Спространовъ: Описъ на рукописитъ въ библиоте-ката при Св. Синодъ на Българската църква въ София. София, 1900, стр. 55.

²⁾ Јб. 144. твореніе оубогаа нѣкогѣо ѣ многогрѣшнаа. тогожде града рождѣніе ѣ възпитѣніе вѣкшааго.

³⁾ Јб CCCXLIV.

⁴⁾ Јб.

⁵⁾ Јб., CCCXLIII.

⁶⁾ Јб., CCCXXXI, CCCXLIV.

⁷⁾ Јб., CCLXV.

⁸⁾ Јб. CCCXLIII : Болѣ вѣроятнымъ можно считать, что одинъ канонъ Николаю былъ составленъ софійскими учеными.

⁹⁾ Јб., XX, CCLXV, CCLXX, CCCXXXVIII.

¹⁰⁾ Јб., VI.

Теже је решити питање о авторству „софијских научењака“. Најпре имамо право да посумњамо у постојање таквих научењака у XVI веку. Сирку истина позива се на место Житија, где Матија хвали софијски епископат за његове бриге око клира: сѣненникъ глго и клирикъ кз сѣбѣ притрѣже. бл҃гоу-крашенихъ же и благоговѣннихъ дѣловиднихъ дѣаконъ сѣнѣми. непо-рочнихъ же и правобѣрныхъ чѣтѣцъ. риториже бл҃гѣискѣхъ сѣнѣхъ же и цѣломоудрѣнихъ. пѣвѣцѣхъ и доместигъ, ѿхъ вѣсѣмъ по рѣдоу сѣтѣнѣмъ причѣмъ кз сѣбѣ имѣтъ¹⁾. Не кажем већ, да је ово место само један мали део дугачке реторске похвале граду Софији²⁾ али чак ако га узмемо сасвим озбиљно дословце, ипак није могуће изводити из њега тако далекосежне закључке, као што то чини Сирку. Нема ту ништа о стварању некога научног или књижевног центра у Софији, говори се само о црквеном клиру, о уређењу Божје службе и цркве. Најученији од свих тих људи био је сам Матија³⁾.

Да би тешње везао ту службу за Софију, Сирку приписује извесно учешће у њој софијскоме митрополиту Јакову. Он држи, да је била на његову заповест прегледана и исправљена⁴⁾. Истина Служба, као и Житије, исправљена је руком, како изгледа, самога Матије⁵⁾, али ни откуд се не види, да је то учињено баш по наредби митрополита. Сирку се позива на речи Житија, да митрополит Сѣло Гѣгѣ сѣненними похвалами оублажаѣтъ⁶⁾, али ја при свој доброј вољи не уместим да ту пронађем оно, што Сирку хоће да извуче из овог места. Узмемо сад ову реченицу са контекстом: Сѣло Гѣгѣ сѣненними похвалами оублажаѣтъ. сѣ слѣзамѣ и страхѣмъ мошѣн ѿблѣвѣзакъ и бл҃годѣрѣнѣ вѣлѣе ѣсѣкѣ вѣзѣслаше⁷⁾. Постаје потпуно јасно, да Житије говори овде о молитви и сузама митрополита над остацима мученика. Даље се прича о иницијативи Јакова за грађење цркве над моштима св. Николе⁸⁾.

Авторство Службе Сирку приписује својим „научењацима“ на основу сведочанства Житија, да су у време мучења св. Ни-

1) Јб., 44.

2) Јб., 35—44.

3) Јб., CCLXVII и след.

4) Јб., CCCXXXI, CCCXLIII — CCCXLIV.

5) Јб., CCLXX.

6) Јб., CCCXLIV. примед. 1.

7) Јб., 140

8) Јб.

коле у Софији били богољубиви људи из духовничкога чина, вешти и искусни у писању, који су одмах саставили у част свеца тропаре, похвалне каноне и житије¹⁾: нѣциже вѣолюѣци отъ ѡхже тоу доброписъца ѡскоуѣ съвѣдѣн. ѿ црковныхъ соущѣ чина си. ѡ хѣ сѣгаго мааніемъ дѣвжми. Бж слѣкословіе вѣіе ѡ въ похвалѣ сѣго тропаренъ сътав'аше въ тѣн час'. ѡ (ѡ)ніе похваліе каноніже ѡ пѣснен. ѡ ѣже ѡ мѣненъ подроноу сѣго похваламнъ повѣсть оукрашають. ѡ ѡна ѡже хѣенъ цркви прикладна.²⁾ Судѣни по изразу въ тѣн час, и речима: отъ жидѣхоу вѣ погрѣсти ѡстѣнки сѣго мѣненъскаго тѣлѣсн. и ѡтоуд ѡсѣніе прѣсти³⁾ које непосредно претходе наведеноме месту, Матија ту говори о служби новоме свецу, која је била на брзу руку написана одмах после његове смрти у очекивању његова погребѣ за хитну употребу у цркви: уп. ѡ ѡна ѡже хѣенъ цркви прикладна. Ту имамо свѣ три дела, која налазимо у очуваној служби свецу: канон („похваліе каноніже), осталу Службу (тропарѣи и пѣснен) и синаксар (ѡ мѣненъ подроноу сѣго похваламнъ повѣсть оукрашають). Дакле, готово нема сумње, да је ту Матија мислио на ову Службу. Треба још додати, што је служба заиста написана од неколико људи, што потпуно одговара сведочанству Матије. Ово се може извести из речи Службе: ѡ мѣрѣ сѣмѣреніе вѣліе ѡспрѣснѣ ѡ пѣцѣмъ вѣшнѣмъ дарѣватисѣ вѣлію мѣстѣ⁴⁾. Држим, да је Сирку сасвим у праву, кад односи ове речи на авторе службе и каже: ако би био само један „певац“ службе, тешко да би овде стојало пѣцѣмъ вѣшнѣмъ⁵⁾. Дакле не можемо да сумњамо у то, да је очувана Служба баш та, за коју вели Матија, али ни откуд се не види противно тврђењу, на којем инсистира Сирку, да је састављена од софиских „научењака“ или бар просто урођеника и грађана, пошто речи: нѣциже вѣолюѣци ѡхже тоу доброписъца ѡскоуѣ съвѣдѣн. ѿ црковныхъ соущѣ чина си⁶⁾ сасвим не морају означавати само становнике града, него могу се односити и на сва свештена лица, која су се моментално налазила у Софији.

А баш у то доба тамо су се бавили сионски и синајски калуђери, који су примили велико учешће у догађајима, веза-

¹⁾ Јб., CCCXLIII.

²⁾ Јб., 137.

³⁾ Јб.

⁴⁾ Јб., 7.

⁵⁾ Јб., CCCXLVI.

⁶⁾ Јб., 137.

ним за смрт мученика. И баш о тим догађајима житије изречно тврди, да су написали каноне свецу: из њ љубовени тогдѣ мнѣси нѣки отъ стго Гѣона соуще ѡ отъ синајскихъ горе приспѣвше... доблѣпниѣ ѡ похвалниѣ канони ѡ прочаѣ еѣликомоу съчиняють¹⁾. прочаѣ, као што држи и Сирку²⁾, свакако је Служба, чији део представља канон. Упоредивши оба места, видимо да су исти похвални канони, који се у првоме од њих приписују „неким богољупцима“, у другоме се приписују „богоносним монасима“ из Сиона и Синајске горе. Јасно је, да ово друго место допуњава и разјашњава прво.

То не може да пориче и Сирку, али ипак тврди да су калуђери своју службу однели са собом³⁾, те је она остала с тога непозната код месног становништва: „Едва ли въ Софиѣ были распространены каноны монаховъ сионскихъ и синайскихъ, вели онъ, — каноны о которыхъ упоминаетъ Матвѣй⁴⁾. А очувана Служба, по његовом тврђењу, мора да припада Матији или софијским научењацима. Али ми смо видели, да нигде у изворима нема никаквих трагова, што су постојале две Службе свецу, и ако је све, што се тиче његова мучења и прославе, испричано у њима са пуно детаља. Па било би заиста доста чудновато, ако би у истој Софији у исто време на истоме језику биле написане две службе истоме свецу⁵⁾, који још није имао времена да стекне већу популарност, а треба додати, и никад је није ни стекао. А видели смо, да у тим изворима у опште не могу да се нађу докази, да су ти софијски научењаци постојали и написали коју год службу Св. Николи.

Дакле нема никаквих разлога, да се прими гледиште, које заступа Сирку. Боље је, да останемо при јасном и прецизном сведочанству Житија, да су канони и прочаѣ састављени од сионских и синајских монаха. Намењени су били они свакако у првом реду за употребу меснога софискога становништва. С тога претпоставку, да су калуђери своју службу однели са собом, не оставивши у Софији њеног преписа, морамо одбацити као потпуно неосновану и неумесну.

1) Јб. 140.

2) Јб., CCXCIX.

3) Јб., CCXCIX.

4) Јб., CCCXLIII.

5) Од којих уз то свака је била написана заједнички од неколико автора.

У прилог тога, да је очувана Служба дело ових монаха, иде више доказа, који се могу добити из самог овог дела. Служба је писана, као што смо видели, од неколико автора. По своме саставу она одговара подацима, које даје Матија. Њени автори су странци. Они немају тога ватренога меснога софијскога патриотизма, који јасно испољавају и Житије и Похвала.

Житије посвећује скоро десет страница¹⁾ свѣтлѣишѣмъ ѿномоу срдѣчѣскомоу слѣпоуемоу граду²⁾ да доволно прослави дѣвнаго мѣста ѿнобо прѣкрасно³⁾ поніже његова преимущества немала соутѣ нѣ вѣлика ѿ прѣславно⁴⁾. Он не штеди лепих речи и израза да прослави тај град, И Похвала, и ако је прилично кратка, ипак употребила је читаву страницу за тај циљ⁵⁾. Три песме у њој свечано се почињу речима: Радоуѣсе градѣ Гофѣа прѣмоудрѣсти кѣ истинноу тѣзѣимѣните...⁶⁾. „радоуѣсе градѣ многѣкраснѣ⁷⁾. ...Радоуѣсе градѣ дѣсѣимѣните, іако не тѣкмо нѣже вѣздой малѣмъ рѣзѣма. нѣ ѿ стрѣнныхъ и пришлѣце тѣрѣдѣнимъ вѣщи вѣкѣсѣмъ бѣгѣчѣтіа вѣспѣтѣ. сѣ ѿдолѣнѣми ѿ повѣдоу граждѣны ѿсѣныѣ быти тѣхъ, прѣдѣслѣ⁸⁾. Дакле Похвала сву заслугу подвига софиских мученика усваја граду Софији и његовом утицају чак и на странце, који су се у њему настанили. Служба не зна ни једне песме у част Софије, која би се почињала овим свечаним ускликом: радоуѣсе. Она држи, да су на против мученици: произѣолѣніа мѣнѣиѣмъ, град Гофѣю прослѣвишѣ⁹⁾, да су они сѣрдѣкѣскаа похѣла¹⁰⁾, те, обраћајући се Софији пева: Мѣчѣникъ дѣбѣлѣсти стѣжѣиши. тѣрѣпѣніа пѣвѣды знамѣніа залѣбѣ много страдѣлапоуѣ нѣхъ прѣстѣ. радоуѣсе ѿ тѣ град сѣфѣа ѿ кѣрасѣиѣсе. вѣжѣна вѣ зѣмѣла тѣкоѣ папѣишѣсѣ мѣчѣникъ кѣрѣви. ѿстѣвѣ вѣ кѣ нѣсѣм прѣсѣлѣшѣсѣ¹¹⁾. Даке имамо обрнути однос: није то Софија, која васпитава свеце, него су то мученици, који доносе Софији славу и срећу,

Да су автори Службе странци, види се и из тога, што Служба и њен синаксар дају мање података о прошлости Св.

¹⁾ Јб., 35—44.

²⁾ Јб., 44.

³⁾ Јб., 35.

⁴⁾ Јб., 44.

⁵⁾ Јб., 149—150.

⁶⁾ Јб., 150.

⁷⁾ Јб.,

⁸⁾ Јб.,

⁹⁾ Јб., 12.

¹⁰⁾ Јб., 44.

¹¹⁾ Јб., 6.

Николе, него његова биографија, написана од Матије.¹⁾ Они не знају имена његових родитеља, ни појединости топографске природе²⁾. Зато добро знају о његовоме страдању и додају појединости епскога карактера: о племенитом пореклу и побожности његовог рода, о рођењу свеца по нарочитој молитви његових родитеља, о огњевитом венцу над главом мученика у дан његове смрти³⁾. Све је то сасвим природно за људе, који су били туђинци у Софији те знали о свецу само оно, што су видели. а уз то били добро упознали са агиографском књижевности. Потпуно друкчије стоји ствар с Матијом, који показује изврсно знање месних прилика⁴⁾.

На крају додаћу, да Служба не сведочи о нарочитом књижевном образовању њених автора. Између стихира има више шаблонских⁵⁾. Стил нема модне у то доба извештачености, која одликује Житије⁶⁾ па и Похвалу, не зна за реторске украсе, ни за надуване сувопарне реченице, нити за заплетене изразе и ва игру речи. Он је тачан, озбиљан, али једноставан и само понекад прилично неукусно измешан са застарелим речима⁷⁾. Све ове особине више доликују калуђерима-скупљачима милостиње, који проводе свој живот у путовању, и навикли на безбројно понављање разних црквених служби, него људима, који су, као Матија, стално настањени у повећем граду, посветили живот духовној просвети и књижевности.

Дакле и спољашња сведочанства и унутрашње особине Службе говоре у корист авторства сионских и синајских монаха.

Ко су били ови монаси и како су допели у Софију? Нема сумње, да су то били, као што смо мало час рекли, скупљачи милостиње из тих, које су палестински и синајски манастири слали сваке године на стотине по читавоме православном свету.⁸⁾ Како је била у XVI. веку развијена ова пракса, најбоље се види из извештаја поднесенога цару Теодору Јовановићу од Трифона Корабејнинова и Михајла Огаркова, који

1) Јб., CCCXLV.

2) Јб., CCCXLVI.

3) Јб., CCCXLVI, уп. 17, 19.

4) Јб., CCLXXI.

5) Јб., CCCXLV.

6) Јб., CCCXLIV.

7) Јб.

8) Второе путешествие въ Синайскій монастырь архим. Порфирія успенскаго въ 1850 году. Спб. 1856. Стр. 394.

су у јануару 1593. године били послани из Москве на Исток с богатом царском милостињом. У манастирима св. Арханђела у Јерусалиму и св. Саве Освећенога, који су се тада налазили, како изгледа, у српским рукама, живело је стално само 80. калуђера из 150, то значи, око половину.¹⁾ У Синајском манастиру царски изасланици затекли су свега 120 монаха, док је 274 њих, дакле више него две трећине целог братства, било одсутно.²⁾

Ови калуђери примили су врло активно учешће у догађају. Житије каже, да су саставили каноне и службу новоме свецу³⁾, испросили себи један део његових моштију, однели га са собом и установили св. Николи празник у месту свога становања: ѿ ѿ стѣхъ моѡщи кѡзѡ'мше... ѿ сѡен'нїе кѡ свонѡ' странаѡ' приносѣтъ. тако чѡ'стѡнѡ ѿ нарѡчитѡ' прѡзѡдникѡ' нѡваго мѡчѡника ѿмѡаше вѡжїѡ' вѡгдѡтїѡ⁴⁾. Али ми имамо разлоге мислити, да је њихова улога у софијским догађајима много већа.

У граду је завладала паника. Софијски митрополит Јаков у овим бурним данима напустио је варош: кѡ градѡ' тѡмѡ. ѿкоже ѡѡма ѿпѡлѡ' не ѡвѡртѡсе. нѡ прѡкославїѡ' слѡѡко вѡѡѡвѡствѡѡе вѡшѡ. ѿже тѡмѡ' ѡтѡ' вѡѡ вѡроѡчиннѡ' пѡствѡ⁵⁾. Вратио се он у Софију само тада, кад се све већ умирило. Пошто је сам одлучио за најбоље, да се уклони из града, свакако није могао да да свој благослов ма коме из подручнога духовништва на противтурску акцију, одговорност која би свакако морала пасти на њега.

Али у то доба у Софији нашли су се сионски и синајски калуђери. Напојени источним верским мистицизмом, васпитани у традицијама палестинског подвижништва, били су свесни своје хришћанске дужности и монашкога позива. Уз то, као странци, нису морали толико водити рачуна о врењу духова софијских муслимана, колико месно духовништво, пошто су лако могли у случају тежих заплета брзо се наћи ван домаћаја месне турске власти. С тога њима је лакше било примити на себе одговорност за последице антитурске акције.

Држим с тога, да је, због бегства митрополита и заплашености месног духовништва, водећа улога у догађајима мо-

¹⁾ Сношенїя Россїи съ Востокомъ по дѣламъ церковнымъ. СПб. 1858. т. I. 274.

²⁾ Ib., 277.

³⁾ Сирку, op. cit., 140, CCXLIX, CCCCLIII.

⁴⁾ Ib., 140.

⁵⁾ Ib.

рала прећи у руке ових сионских и синајских монаха. Ако месно хришћанско становништво пројављује толику активност и срчаност у овим приликама, то је у главном заслуга тих калуђера, који су остали на челу преплашенога света због турског зверства и напуштенога од представника своје црквене власти. Они су надахнули тај свет пламеном своје вере и охрабрили својим држањем и примером.

Да ја не претерујем, види се из тога, што Матија упоређује улогу ових монаха, коју су одиграли приликом смрти и прославе мученика, с улогом апостола за време смрти и погребѣ Богоматере. Дакле нахођење у то доба у Софији тих монаха он сматра као нарочито дело Божијега Промисла и приписује им водећу улогу у догађајима, као што су апостоли водили прву реч при престављењу и сахрани св. Богородице. Међутим митрополиту Јакову, кога се Сирку труди да истакне на прво место, Матија додељује улогу апостола Томе, који је, као што је познато, задоцнио и к моменту смрти и на погреб Богоматере.

С тога држим, да су ови калуђери били на челу гомиле, која је, стојећи издалека, храбрила Николу и преплашене хришћане, певајући „славословије“ Христу и славећи мученика: Христѣномже отъдалече зрѣшема. вѣлми дѣ(е)ю радѣокахоу се ѿ побѣдѣ мѣнника. ѿ доухвалногѣ славословѣ хѣмъ кѣзсѣлающе вѣхоу дарѣокашаго такоаго побѣорника вѣтрѣ вѣ послѣднѣ вѣрѣмина. ѿ стго дх(б)вними пѣснми вѣнчавахоу¹⁾. Они су саставили и служили прву службу у његову част. Они су руковали сабором, који га је прогласио за свеца. Ова водећа улога отишла је из њихових руку само тада, кад се митрополит вратио у Софију, ако нису отишли из врлоши још пре тога. Без њихова учешћа можда овај доста обичан испад турског верског фанатизма и дивљаштва не би ни добио значај једнога верскога, националнога и књижевнога догађаја.

Али зашто су се ти калуђери толико ангажовали у тој ствари? Да ли су то учинили само из чисто верских побуда? На првоме месту свакако због њих, али не само због њих.

Сирку држи, да је св. Никола био Арбанас. Оснива се на неким особинама његовог карактера²⁾, на томе, што је имао

¹⁾ Јб., 137.

²⁾ Јб., CCCXXXIII—CCCXXXIV.

муслиманске сроднике¹⁾ и носио на глави малу црвену капицу од вуненога штофа, по мишљењу рускога научњака, фес.²⁾

Ну, изводити закључке о народности једнога човека на основу његовога карактера ствар је врло ризична и сасвим ненаучна. На постајање муслиманских сродника не даје ништа поуздано за решење тог питања. У Турској издајнице хришћанске вере дешавале су се у свим друштвеним сталежима и код свих народности. Што се тиче капице, о њој житије каже: *стоишоу на нѣмъ (на врху главе свеца) ище покрѣкло малое сѣго въха ѣного отъ кагрѣннѣ скѣти соущѣ. ѣже вълми любѣлѣше сѣи носити³⁾* Сумњам, да речи покрѣкло малое додикује фесу, који је доста велики и покрива целу главу, а не само врхъ. Пре бих мислио на мале црвене капице, које покривају доиста готово само врх главе, а које сад носе Црногорци, Далматинци и српско становништво северне Албаније. Сем тога, фес је свакако био добро познат у Софији, те Матија не би морао да се упушта у детаљно његово описивање. Напротив црвена капица црногорскога типа била је нешто у Софији необично, заустављала на себе пажњу околине, дакле није могла да не буде споменута и описана. У осталом ни фес није никаква нарочита одлика арнаутске ношње. У турско доба на Балкану фес су носили чак и хришћани свих народности, а нарочито по варошима. Дакле немамо никаквих нарочитих разлога држати св. Николу за Арбанаса. Пошто је становништво Јањине врло измешано, могао је да буде Арнаутин, Цинцар, Грк или Србин.

Ну, тај факат, што је био вредан и вешт обунар⁴⁾ не иде у прилог арбанаског или цинцарског порекла, пошто се и Арбанаси и Цинцари слабо баве занатом. Што је толико мрзео војну службу, на коју је био приморан од влашког војводе⁵⁾,

¹⁾ Јб., CCCXXXII—CCCXXXIII.

²⁾ Јб., CCCXXXIV—CCCXXXV.

³⁾ Јб., 135.

⁴⁾ Јб., CCLXXIX; уп. и стр. 52: *бжеть'вним'же дѣрвмъ нѣкобѣ нѣмдѣлѣ хѣтростнѣ хоудожествоу томоу ѣвѣк'лѣ бѣ... и толико іако въсѣх ѣже тамо (у Влашкој) прѣвѣзѣти... и тако не малоеу любове къ нѣмъ в стѣжеваху. и помале ѣвѣлѣн'на ѣго твореть ѣсноу своѣмоу. и признаѣмъ въѣваетъ бжѣни отъ нѣго*

⁵⁾ Јб., 53: *ѡскръбеже двѣ дѣла и іако сѣд слышавъ. нежелѣ въздрадоувасѣ. недѣси на и неѣжда црѣкѣмоу сѣзженію исповѣдовашѣ сѣбѣ. ѡбѣче прѣвѣзмагаѣть дръжавны. уп. стр. 53—55.*

опет сведочи, да није био Арнаутин, пошто се Арнаути најрадије примају баш те врсте службе. Ако би био Цинцар, опет би, држим, умео да се боље снађе у Влашкој међу сународницима, не би му могла Влашка толико огадити, те не би толико жудио за повратком у Софију¹⁾. Видели смо, да његова капица одаје у њему Словенина. У прилог његова словенскога порекла говори и његова вештина у занату, а можда и његова одвратност према служби војној, затим његова селидба из Албаније у Софију, пошто се у то доба из Албаније највише селио-словенски живаљ²⁾, и његов повратак у Софију из Влашке. О томе сведочи и тај факат, што га је словенско становништво у Софији прихватило као свога свеца, и док у грчкој књижевности о њему се ништа не зна, у словенској постоје читава три дела, посвећена овоме свецу. По свему изгледа да је св. Никола био словенскога, односно српскога порекла.

С тога се може мислити, да су и сионски и синајски калуђери, о којима прича Житије, били Словени и да се баш тим њиховим словенским пореклом објашњавају активност и топлина коју су они показали поводом овога догађаја. Грци никад нису много марили ни за Словене, нити за Арнауте и Цинцаре. Са малим изузецима они игноришу и највеће словенске свеце. Чак ни њихова имена не налазе се у грчком месецослову. Грци зацело не би примили тако топлог учешћа у прослави овог мученика, као што у осталом грчка црква ни доцније није марила за њега. Осим тога очувана служба, коју су зацело написали ови калуђери, састављена је на црквено словенском језику. С тога Сирку свакако има право, кад држи, да су они били Словени.³⁾

Али не можемо да се сложимо с њим, да су морали да буду пореклом баш „из овога дела Бугарске“,⁴⁾ дакле из Софије, њене околине или уопште из западне Бугарске. Истина и сам Сирку не наводи никаквих доказа у корист своје претпоставке.

Али зато ми имамо доказа за њено обарање. Они се могу извући из саме службе св. Николи, коју су ови монаси напи-

¹⁾ Јб., 54—55, 63—64.

²⁾ И то баш у североисточном правцу: Ст. Станојевић, Народна енциклопедија IV, 1065, чланак А. Белића: Штокавски дијалекат.

³⁾ Јб., ССХСІХ.

⁴⁾ Іб.

сали. Видели смо, да они немају месног софијскога патриотизма, да не знају месних софијских прилика и софијске топографије, дакле изгледају странцима и туђинцима у западној Бугарској. О језику њихове службе сам Сирку каже, да је то црквено-словенски језик српске рецензије¹. Сакако он ипак држи, да узрок томе не лежи у народности автора, него у утицају српског књижевног језика, опет не трудећи се да да макакве доказе у прилог свог мишљења².

Ну, лако је увидети, да се језик Службе доста разликује од језика Похвале, коју је саставио софијски урођеник, и од језика Житија, чији је автор свакако био интимно везан за Софију. Разлика је очигледна, и ако су сва ова дела писана у истој Софији готово у исто време и труди се да примењују исти ресавски правопис. Она се може протумачити само различном народношћу њихових автора.

Од Похвале се Служба разликује тиме, што Похвала не зна несумљивих примера српскога генитива једнине на *е* у тврдој промени *а*—деклинације и многе чешће употребљава знак *х*³, међутим Служба, ма да се и сама труди да очува ресавски правопис, врло често замењује *х* према српскоме изговору са *ь*. Разуме се, да немам ту на уму баш *ь*, него тај глас, који га је заменио у српском језику. Житије у том погледу стоји ближе Служби, пошто сам Матија, који је преписао та оба дела, прави многобројна одступања од ресавског правописа под утицајем српског народног језика⁴. Па ипак и он издаје своје бугарско порекло тиме, што његово дело кипти од грешака у употреби падежних облика и у слагању придева, заменица и партиципа с именицама⁵. Међутим у Служби тога готово нема: *вжстѣнаго Никѡлаѡ ка пѣснѣхъ въсхваѡнимъ*⁶), где је облик *никѡлаѡ* можда изазван народном формом *Николу*, *съ дроугымъ гиеѡргіѣмъ*. *и никѡлаѡ слѡвнымъ отъсоудѡу прѣйдѡсти радѡущесѣ*⁷) *и не оужасесѣ ѣго ради смърти иже въсѣмъ страшноуѡ*⁸). Сирку наводи још *чрѣсъ истѣа*⁹) али овај предлог управ-

¹) Јб., XXXV, уп. још стр. XXXHI-XLVII.

²) Јб., 02-03, CCLXV, CCXCIX.

³) Јб., XXXVII.

⁴) Уп. оно, што каже Сирку, Јб., CCLXV.

⁵) Јб., XLI, XLVII-L.

⁶) Јб., 16.

⁷) Јб.

⁸) Јб., 22.

⁹) Јб., 18.

ља генитивом понекад и у старим споменицима српске рецензије¹⁾). Све ове погрешке, у осталом доста малобројне, слободно се дају објаснити тиме, што је Службу преписао исти Матија, коме није никако ишло за руком да савлада деклинацију и који у свом оригиналном делу прави на сваком кораку ужасне погрешке у том погледу. Служба дакле нема наклоности к бркању облика деклинације.

Уз то Служба је написана сасвим друкчијим стилом, него Похвала и Житије, прилично течним, лаким, једноставним и јасним.

Све то показује, да су автори Службе боље владали српским књижевним језиком, него автори Житија и Похвале, и више од њих подлежали утицају живог српског језика, дакле да су били Срби.

У прилог српскоме пореклу тих монаха иде и сведочанство Житија, да су били из Сиона и Синаја. Како сам доказао на другоме месту св. Сава основао је на Сиону српски манастир и цркву у част св. Јована Богослова близоу домоу њего, идеже бѣ прѣжде пакъскы прѣкываа, храмѣ прѣчистоу богородицоу по распетии господани²⁾. Ништа није природније од претпоставке, да су ови словенски калуђери из Сиона, који су писали српском рецензијом, били баш Срби из овога Савина манастира. А речи Житија: мнѣси нѣкци отъ сѣго Сѣона соущѣ и отъ сѣнайскѣи гѣрѣ приспѣкше. Иако же на оуспѣнїѣ прѣкѣтъѣ вѣчѣ чѣстни аѣслѣ³⁾ можда чак намерно циљају на тај манастир и изазване су везаном за њега успоменом за боравак и престављене св. Богородице. Ту успомену имао је на уму св. Сава кад је градио свој манастир, и Доментијан, кад је писао о његовом оснивању. Свакако нису заборавили на њу ни калуђери тог манастира.

Пошто је зграда, за коју је старија традиција везала становање и престављење Богоматере, данашња цамија Неби-Дауд⁴⁾ пала у руке прво католика, а затим мислимана, код православних појавила се тежња држати за кућу св. Јована Богослова баш Савин манастир. На ово је изазивало већ само његово

¹⁾ Miklosich: Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, 1126.

²⁾ Страница из живота св. Саве, гл. Споменик Српске Краљевске Академије, LXIX, стр. 97.

³⁾ Сирку, оп. cit., 140.

⁴⁾ Вл. Розов, оп. cit., 103—104.

име. Сад се о рушевинима тог манастира хаџијама прича, како је св. Богородица после распећа свог Сина живела и преставила се баш у тој кући¹⁾. Ако је ово преношење традиције са зграде садашње цамије Неби-Дауд на Савин манастир на Сиону наступило већ у XVI. веку, онда је Матија имао још више разлога за упоређивање његових монаха са апостолима, сакупљеним око самртничке постеље Богоматере.

И на Синају словенска монашка колонија у манастиру св. Богородице добила је већ у XIV. веку претежно српски карактер, који је сачувала и у XVI веку, кад је имала и игумане српске народности²⁾. Дакле и синајски калуђери, судећи по свему, мора да су српскога порекла.

Сасвим је природно, да су калуђери тих српских манастира заједно отишли из Свете Земље за скупљање по свету милостиње, да су се заједно нашли у Софији у одлучном тренутку и заједно примили учешће у прослави словенскога мученика.

Служба, састављена од њих, има врло свечани карактер: има бденије, паремије, полијелеј, синаксар после шесте песме канона, послеполијелејни псалом (45.), два јеванђељска чтења: на јутрени, Лук., XI, 12—19, и на литургији, Јов. XV, 17 — 26, XVI, 1—2, те једно чтење из Апостола, Тим. II, 1—11³⁾. Свакако заслужује ближега приучавања као леп пример српског верског песништва у XVI. веку.

Овај случај показује нам сву величину улоге, коју су у току векова играли српски палестински и синајски монаси у духовном животу како Срба, тако и Бугара. У тешко доба турског ропства они су узели у своје руке преко својих скупљача милостиње верско и морално васпитање ширих народних словенских маса на Балкану. Лепо слика рад и значај таквих скупљача епископ Порфирије Успенски. Они су давали народу, вели он, више, но што су примали од њега, и зато су били тако омиљени од њега. Обилазећи словенске земље, свуда, где је била у томе потреба, служили су Божју службу, вршили Св. Тајне, светили водицу, читали народу јеванђеље и књиге духовне садржине, учили га вери и моралу, подржавали његов.

¹⁾ Јв., 103.

²⁾ Влад. Розов: Српски рукописи Јерусалима и Синаја, гл. јужнословенски филолог, књ. V, стр. 123.

³⁾ Сирку, *op. cit.* CCCXLV.

дух у тешким данима и уливали му наду на бољу будућност¹.) Али није само то. Њихова улога била је много значајнија. У критичним тренуцима, кад бих престрављени хришћански живаљ, напуштен од својих заплашених вођа, клонуо духом под зверством и дивљаштвом турских силеџија, они су умели, користећи се стеченим вековима угледом и авторитетом палестинскога монаштва, да стану на чело хришћанскога становништва, да му улију храброст, да га загреју ватром свог ентузијазма, да из потлачене безличне раје разних народности створе једини отпорни борбени противтурски и противмуслимански фронт. Искоришћавајући сваки повод да буђење у тој раји народне и верске самосвести, подржавајући у народним масама на Балкану и у Русуји будно антитурско расположење, загревајући их свуда мржњом према муслиманским насиљу, ови калуђери за дуго до XVIII. века припремали су код балканскога становништва и у души рускога народа терен за руске ослободилачке ратове противу Турске.